

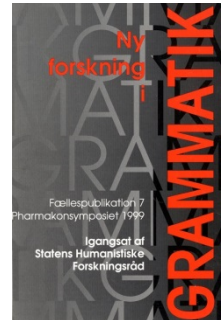
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Aspekttypologi og verbaltypologi

Forfatter: Per Durst-Andersen

Kilde: J. Nørgård-Sørensen, P. Durst-Andersen, L. Jansen, B. Lihn Jensen og J. Pedersen (red.). *Ny Forskning i Grammatik* 7, 2000, s. 51-72

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 2000

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Aspekttypologi og verbaltypologi

Per Durst-Andersen

0. Indledning

I det følgende skal jeg forsøge at vise, at det er nødvendigt at skelne mellem to prototyper af aspektsystemer og at disse går tilbage til en vigtig distinktion mellem to verbalklasser, som går på tværs af eksisterende verbalklassifikationer. Ideen og lysten til at skrive denne artikel udspringer af en mangeårig undren sig over, at aspektologer og lingvister i det hele taget beskriver russisk og engelsk ved hjælp af det samme træk – den russiske perfektive aspekt behandles fx som værende markeret m.h.t. [+totality] eller [+completion], hvorimod den engelske progressive aspekt behandles som værende markeret m.h.t. [-totality] eller [-completion] (For en nærmere redegørelse for de enkelte teorier inden for henholdsvis russisk og engelsk, se Durst-Andersen 1992 og 2000). Vi har her at gøre med en universalistisk tilgang, som bundet i, at man generelt anser alle former for aspekt for at være udtryk for hvad Comrie (1976) kalder *internal time*. Det betyder, at aspektkategorien behandles som en slags sekundær eller relativ tempus. Netop dette syn gør det muligt at betragte den russiske imperfektive aspekt og den engelske progressive aspekt som værende to varianter af samme invariant – en invariant eller et semantisk primitiv, der kaldes *imperfectivity* af Comrie (1976) eller *durativity* af Friedrich (1974) og *Verkuyl* (1972). Den eneste forskel mellem russisk og engelsk aspekt skulle tilsyneladende være, at de er omvendt markerede, dvs. hvor den engelske imperfektive aspekt repræsenteret ved den progressive form er markeret m.h.t. fx ikke-totalitet, er den russiske imperfektive aspekt umarkeret – den er [\pm totalitet]. Imidlertid ignorerer aspektforskere ikke blot såkaldt *internal evidence*, dvs. ganske almindelige data fra russisk og engelsk, men også såkaldt *external evidence*, in casu data fra modersmålstilegnelse.

1. En kontrastiv-typologisk analyse af engelsk og russisk

I min gennemgang af russisk og engelsk aspekt vil jeg koncentrere mig om netop disse to "imperfektive" former og kun i forbifarten berøre de modsvarende "perfektive" former. Jeg understreger, at jeg i begyndelsen bruger Vendler's verbalklassifikation som en slags fælles referenceramme (cf. Vendler 1967). Først senere introducerer jeg min egen klassifikation, som jeg mener kan redegøre for de basale forskelle mellem russisk og engelsk aspekt. Jeg beder læseren være opmærksom på, at jeg i sagens natur kun kan berøre dele af de to aspektsystemer. For en udtømmende beskrivelse af aspekt i russisk og engelsk må jeg henvise til Durst-Andersen (1992, 1994, 1995, 2000).

1.1. Aspektbrug i forbindelse med tilstands- og aktivitetsverber

Lad os kaste et blik på de engelske eksempler under (1) og sammenligne dem med den russiske pendent i (2).

(1a) *He is always smoking.*

(1b) *He always smokes.*

(2) *On vseгда kurit.*

han altid ryge.præs.ipf

'Han står altid og ryger/Han ryger altid.'

(1a) og (1b) repræsenterer hver især hvad vi kunne kalde grundbetødningen for henholdsvis progressiv og simpel aspekt. I (1a) bruges den progressive form til at præsentere aktiviteten, der refereres til, på en *billedmæssig* måde, dvs. det hævdes, at hver eneste gang, hvor afsender ser den omtalte person, har vedkommende en cigaret i munden. I (1b) bruges den simple form til at præsentere den selvsamme aktivitet på en *idemæssig* måde, dvs. det hævdes, at ifølge afsender besidder den omtalte person egenskaben *altid at ryge* (~Han er en inkarneret ryger). Ud fra et pragmatisk synspunkt kan man sige, at (1a) **beskriver en situation**, hvorimod (1b) **karakteriserer en person** – en brug, der oftest inden for den engelske lingvistik kaldes *dispositional use* (*He smokes* ~ *He is a smoker*). Sammenligner vi nu (1a) og (1b) med den russiske ytring i (2), viser det sig, at den russiske imperfektive aspekt faktisk dækker begge anvendelser. Med andre ord kan (2) både anvendes som situationsbeskrivelse og som en personkarakteristik. Der-

til kommer, at ingen af de såkaldte perfektive Aktionsartsverber til *kurit* 'ryge' – fx *kurnut* (semelfaktiv Aktionsart) 'tage et sug', *pokurit* (delimitativ Aktionsart) 'ryge et lille stykke tid', *prokurit* (perdurativ Aktionsart) 'ryge et stykke tid uden afbrydelse', *perekurit* (saturativ Aktionsart) 'ryge for meget' – kan bruges i disse to betydninger. Det ser ud som om det russiske sprog ganske enkelt springer den engelske distinktion over. Hvor engelsk således har nogle formelle midler til at skelne imellem en situationsbeskrivelse (cf. 1a) og en karakteristik (cf. 1b), er det i russisk (cf. 2) op til modtager selv at finde ud af afsenders egentlige hensigt med den pågældende ytring – her er der ingen hjælp at hente fra grammatikken. Bemærk i øvrigt, at engelsk i modsætning til russisk har den selvsamme aspektdistinktion inden for hjælpeverberne:

- (3a) *He is being polite.*
 (3b) *He is polite.*
 (4a) *He is having a headache.*
 (4b) *He has a headache.*

Selv om der helt klart er tale om en stor forskel i frekvens mellem de to former netop inden for hjælpeverberne, så er der tale om den samme grammatik: i (3a) og (4a) har vi en situationsbeskrivelse og i (3b) og (4b) har vi en karakteristik af personen (for en nærmere beskrivelse, se Durst-Andersen 2000).

1.2. Aspektbrug i forbindelse med “*accomplishment*” og “*achievement terms*”

1.2.1. “*Approaching event*” over for “*ongoing process*”

Vi forlader nu tilstands- og aktivitetsverberne og går over til Vendlers såkaldte *accomplishments* og *achievements* for at se, om der skulle være større sammenfald der:

- (5) *He was writing (progr) a letter, when I entered (simple) the room.*
- (6)

<i>On</i>	<i>čital</i>		<i>pis'mo,</i>		
han	læse.præt.ipf		brev.akk		
<i>kogda ja</i>		<i>vošel</i>		<i>v</i>	<i>komnatu.</i>
da	jeg.nom	gå ind.præt.pf		i	værelse.akk

I forbindelse med (5) og (6), der er et glimrende eksempel på hvad Jespersen (1931) kaldte den progressive aspekts *framing function*, giver det en vis mening at sige, at ikke blot den engelske progressive aspekt, men også den russiske imperfektive aspekt refererer til en uafsluttet handling, præsenterer en handling som en fortløbende proces eller at såkaldt *event time* rækker ud over såkaldt *reference time* (cf. Reichenbach 1947). Dette lader antyde, at de to former kunne være mere lig hinanden i forbindelse med *accomplishments* og *achievements*, hvilket faktisk til en vis grad ville være sandt. Imidlertid viser det sig, at det langt fra er alle verber inden for disse to grupper, der kan bruges til at betegne en *ongoing process*. Det gælder ganske rigtig for en stor gruppe af *accomplishments*:

- (7a) *He is reading a book.*
- (7b) *She is explaining her hypothesis.*
- (7c) *He is writing an essay.*

Her kan alle verber under (7) siges at præsentere handlingen som en **proces** ved at tilskrive sandhedsværdien "S" til aktivitetsbeskrivelsen (dvs. det er tilfældet, at nogen befinder sig i en læseaktivitet (cf. 7a), i en verbal forklaringsaktivitet (cf. 7b) og i en skriveaktivitet (cf. 7c), men sandhedsværdien "F" til tilstandsbeskrivelsen (dvs. det er ikke tilfældet i (7a), at vedkommende allerede har en oplevelse af bogen, og det er ikke tilfældet i (7b), at publikum allerede forstår hendes hypotese, og det er heller ikke tilfældet i (7c), at den omtalte essay allerede eksisterer *on world-location*). Hvis alle verber, der indgår i disse to grupper, havde kunnet bruges til at betegne en proces i præsens progressiv, ville jeg have været fristet til at behandle russisk og engelsk aspekt ens. Men det holder ikke. Det går ikke ved flg. ytringer, som ifølge Vendler er *achievements*:

- (8a) *He is starting his lecture now.*
- (8b) *I am leaving tomorrow.*
- (8c) *He is coming to visit us next month.*

Her bruges den progressive form til at præsentere handlingen som en **planlagt handling**, dvs. det er intenderet af enten agenten selv eller af verdenen. Det går heller ikke ved en lang række af verber, som Vendler kalder *accomplishments*:

- (9a) *She is convincing him now.*
 (9b) *He is dying.*
 (9c) *He is scoring another goal.*
 (9d) *She is winning another race.*

Her bruges formen til at betegne en **approaching event**, dvs. verberne referer til et tidspunkt, der ligger umiddelbart før, at den nye tilstand indtræder – helt i modsætning til andre *accomplishments*, der refererer til et tidspunkt midt inde i handlingen. Det er vigtigt at notere sig, at der ikke findes et eneste verbum i russisk, der kan bruges i denne betydning – endsiige have det som en slags bibetydning andet end det russiske imperfektive verbum for at dø *umirat'* (og det skyldes selve verbets leksikalske betydning).

1.2.2. *Accomplishments og achievements som handlinger*

I Durst-Andersen (1992: 153-65) skelner jeg mellem tilstandsverber og aktivitetsverber og samler derudover Vendlers *accomplishments* og *achievements* i hvad jeg kalder handlingsverber, idet det viser sig, at begge grupper ligner hinanden ved at nævne både en aktivitet og en tilstand. Den sidste og absolut største gruppe af alle verber er speciel – ikke fordi den nævner en handling, men fordi handlinger adskiller sig på flere måder fra ikke-handlinger, dvs. tilstande og aktiviteter.

Man finder nemlig tilstande i virkeligheden, fx en person der sidder på en stol, og man finder aktiviteter i virkeligheden, fx en person der hopper, men man kan ikke finde en ægte handling: der er ingen praktisk mulig verden, hvor aktiviteten indeholdt i handlingen "X GIVE Y TO Z" er tilfældet samtidig med at dens tilstand består. Enten er det tilfældet, at X er ved at producere en aktivitet uden at Z har Y eller også er det tilfældet, at Z har Y uden at X producerer en aktivitet. Heraf følger det, at en handling er et *konstrukt*, dvs. begrebet har ingen original i virkeligheden – i modsætning til tilstande og aktiviteter, der har. En handling manifesterer sig enten som en **begivenhed** eller som en **proces**. Handling er således et overbegreb til begivenhed og proces – akkurat som "menneske" er et overbegreb til "mand" og "kvinde" (og et konstrukt, idet man ikke kan finde et menneske som sådan ude i virkeligheden – kun en mand eller en kvinde). Dette er vigtigt for at kunne forstå, hvorfor et sprog som engelsk har et navn for handlingen

at dræbe nogen, dvs. *kill*, medens andre, fx russisk, har to navne, dvs. den perfektive infinitiv *ubit*, der er navnet for begivenheden, og den imperfektive infinitiv *ubivat*, der er navnet for processen.

1.2.3. Tre undergrupper af handlinger og handlingsverber

Det viser sig nødvendigt at dele handlingsverberne i tre undergrupper svarende til forskellige typer af handlinger ude i virkeligheden: (1) *implementation verbs* ligesom *write*, der nævner en handling, der i alle normale verdener automatisk vil blive til en begivenhed ved aktivitetens blotte udførelse; (2) *punctual verbs* ligesom *start*, der benævner en handling ud fra begivenhedens synspunkt, hvorved selve aktiviteten bliver til et usynligt punkt (denne type af verber har ingen reel pendant ude i virkeligheden); og (3) *attainment verbs* ligesom *convince*, der nævner en handling, der i en normal verden ikke automatisk bliver til en begivenhed ved blot at udføre aktiviteten – her yder patienten eller recipienten en naturlig modstand, der skal overvindes af agenten selv. Det er oplagt, at der er en snæver sammenhæng mellem de tre delbetydninger og min skelnen mellem tre undergrupper af handlinger.

1.2.4. Russisk vs. Engelsk

I forbindelse med ovenstående er det væsentligt at pointere, at alle verber i engelsk i princippet kan have alle tre betydninger, cf. nedenstående eksempler:

- (10a) *Mr. Jones is taking the oath.* [Ongoing process]
- (10b) *Mr. Jones is taking her home.* [Planned action]
- (10c) *Mr. Jones is taking the prize.* [Approaching event]

Med andre ord er det ikke verbet i sig selv, men hele verbalfrasen, der bestemmer betydningen. Dette står i skarp kontrast til russisk, hvor de førnævnte tre undergrupper fremgår af verbet alene. Dertil kommer, at alle *attainment verbs* i russisk i imperfektiv aspekt vil referere til en proces – således som det også fremgår af (11), der kan parafraseres som (11'):

- (11) *Ona seĭčas ego ubeždaet.*
 hun.nom nu han.akk overbevise.præs.ipf
 'Hun forsøger i øjeblikket at overbevise ham.'

- (11') *"She is producing an activity (producing arguments) with the intention that this activity be sufficient for the fact that he shares her opinion".*

Med andre ord er det konceptuelle begreb "**formål**" (cf. *with the intention that...*) meget tæt knyttet til den imperfektive aspekt i russisk. Dette er absolut ikke tilfældet i engelsk – hvis det findes, er det som *communicated content*, dvs. et ekstraindhold til noget formen ikke selv betyder, men som formen i kraft af sin anvendelse får med sig. Derimod ser det ud til, at den engelske progressive aspekt er knyttet til det perceptuelle begreb *ustabilt billede*.

1.2.5. *Progressiv aspekt som billedbeskrivelse*

Hvis progressiv aspekt baserer sig på ustabile billeder, er det forudsigeligt, at punktuelle verber som *start*, *come* og *leave* ikke kan betegne en proces – de besidder ingen selvstændig aktivitet, eftersom aktiviteten markerer selve tilstandsændringen. Imidlertid kan "starting-, coming- og leaving situationer" visualiseres. Gør man det, bliver billedet alle de visuelle stimuli, der blev modtaget umiddelbart forud for selve ændringen og som efterlader et indtryk af, at nogen har tænkt sig at gøre noget. Dette fremgår af spørgsmålet:

- (12) *Are you leaving?*

Spørgsmålet stilles, fordi modtageren er ved at gøre noget, der efterlader et indtryk hos afsender af, at han har tænkt sig at gå. Hvad modtager foretager sig, opfanges af afsender i form af et ustabilt billede. Jeg forestiller mig så, at man via ustabile billeder knytter de fysiske forudsætninger for det at forlade et sted eller starte på noget til de psykologiske forudsætninger for at kunne producere en handling, nemlig til det, at den er planlagt og skemalagt.

På samme måde hvis progressiv aspekt baserer sig på ustabile billeder, så er det forudsigeligt, at verber som *convincing*, *dying*, *scoring* og *winning* ikke kan betegne en proces, simpelthen fordi disse verbers leksikalske betydning ikke kan visualiseres som en proces – for at kunne visualisere en forståelse af disse handlinger ud fra virkeligheden selv må man være så nær ved selve tilstandsændringen, at man kan se, at vedkommende er ved at skifte mening (cf. 9a), eller er ved at forlade

denne verden (cf. 9b), at bolden er ved at passere mållinien (cf. 9c) eller at personen er ved at løbe først over stregen (cf. 9d). Hvis disse verber grundede i en konceptuel forståelse, ville de alle have haft betydningen en *ongoing process* – sådan som de tilsvarende imperfektive verber i russisk har det.

1.2.6. Konkluderende bemærkninger

Med andre ord er det min hypotese, at progressiv aspekt ikke direkte betegner en *ongoing process*, men udelukkende gennem det ustabile billede. Eftersom en handling egentlig er et konstrukt, der ikke har en reel pendent i virkeligheden – en handling manifesterer sig enten som en begivenhed eller en proces – og eftersom folk ikke kan undgå at tale om virkeligheden, må folk træffe et valg i forbindelse med den progressive form af *implementation, attainment* og *punctual verbs*. Det eneste naturlige valg er netop processen, hvor fokus er på aktiviteten, som jo netop efterlader et ustabil billede på nethinden. På denne måde kan vi redegøre for, hvorfor folk anser progressiv aspekt for at være tæt forbundet med uafsluttedhed, ikke-totalitet og varighed, etc. – det er alle begreber, der knytter sig til procesbegrebet og det ustabile billede.

1.3. Diverse

1.3.1. Valg af komplement

Traditionelt regner man kun ING-formen som en aspektuel form hvis den er forbundet med en form af *be*. Jeg skal ikke her indlade mig i en nærmere diskussion, men blot pointere, at det ser ud til, at englændere og russere skal træffe et valg, som fx danskere, tyskere, franskmænd og italienere ikke skal træffe:

(13a) *Lying is wrong.*

(13b) *To lie is wrong.*

(14a) *Govorit'* *nepravdu* Ø *nexorošo.*
 sige.inf.ipf *lie.akk* (be) *dårligt.SF.neut*

(14b) *Skazat'* *nepravdu* Ø *nexorošo.*
 sige.inf.pf *lie.akk* (be) *dårligt.SF.neut*

Jeg skal ikke forsøge at forklare her, hvorfor *be* er udeladt ved ren infinitiv og i forbindelse med *aspectualizers* som *start*, *continue* og *stop*, men

blot understrege, at udeladelsen betyder, at billedbeskrivelsen er væk. Dette fremgår klart af flg. eksempler:

(15a) *Mary started/kept/stopped convincing John* (process).

(15b) *Mary is convincing John* (approaching event).

I (15a) er der tale om en ganske almindelig proces, men i (15b) om en *approaching event*. Igen får vi den tanke, at engelsk og russisk aspekt trækker på samme hammel. Men vi bliver hurtigt skuffet, som det formentligt vil fremgå, hvis man sammenligner de engelske eksempler under (16) og (17) med de tilsvarende under (18) og (19):

(16a) *Mary kept painting her car.*

(16b) *Mary continued to paint her car.*

(17a) *Mary began hitting John.*

(17b) *Mary began to hit John.*

(18) *Marija prodožala krasit' svoju mašinu.*
 Maria fortsatte.ipf male.ipf sin.akk bil.akk
 'Mary kept painting/continued to paint her car.'

(19) *Marija načala bit' Džona.*
 Maria. begyndte.pf slå.ipf John.akk
 'Mary began hitting/to hit John'.

Hvor alle engelske *aspectualizers* i princippet tager TO-komplementer eller ING-komplementer, er der overhovedet ikke noget valg i russisk – alle kræver en imperfektiv infinitiv. Dette betyder, at de russiske eksempler er tvetydige akkurat som vi tidligere har set det: det er enten en situationsbeskrivelse eller en karakteristik. Igen får vi en klar fornemmelse af, at det russiske sprog springer den engelske aspektuelle distinktion over.

1.3.2. Modalitet

Russisk har ikke blot en aspektuel forskel i infinitiv, men også i imperativ, således at man hele tiden i russisk skal vælge mellem en perfektiv og en imperfektiv form:

(20a) *Ne sest' v étom rjadu!*
 Neg sætte sig.inf.pf i denne.lok række.lok
 'De kan ikke sidde her i denne række!'

(20b) *Ne sadit'sja v étom rjadu!*
 Neg sætte sig.inf.ipf i denne.lok række.lok
 'De må ikke sidde her i denne række!'

Forskellen er af ren modal karakter: (20a) med perfektiv aspekt betegner noget umuligt, dvs. vedkommende kan ikke sætte sig ned, fordi der ikke er plads, hvorimod (20b) med imperfektiv aspekt betegner noget forbudt, dvs. vedkommende har ikke lov til at sætte sig ned på grund af en manglende billet. Distinktionen går generelt set på aletisk over for deontisk modalitet. Perfektiv aspekt betegner aletisk modalitet, der har noget at gøre med naturlove i videste forstand (om noget er muligt, umuligt, nødvendigt eller unødvendigt (dvs. det vil ske under alle omstændigheder)), medens imperfektiv aspekt betegner deontisk modalitet, der har noget at gøre med samfundslove i videste forstand (om noget er tilladt, forbudt, tvungent eller utvungent (dvs. modtager behøver ikke at gøre noget)). Det er vigtigt at bemærke sig, at engelsk ikke har nogle grammatiske eller leksikalske midler til at skelne mellem deontisk og aletisk modalitet – faktisk er alle engelske ytringer med modalverbium i princippet tvetydige:

(21) *He may come tomorrow.*

- a. "It is possibly the case tomorrow that he is here."
- b. "I hereby allow him to come tomorrow."

(21) kan således enten forstås epistemisk (cf.a) eller deontisk (cf.b). Bemærk her, at epistemisk modalitet ikke spiller nogen som helst grammatisk rolle i russisk. Her må man ty til epistemiske adverbialer.

1.3.3. Adverbialer

Til sidst vil jeg blot henlede opmærksomheden på, at der er visse adverbier i russisk, der kun kan forekomme i den ene aspekt. Det gælder fx *vsegda* 'altid' og *nikogda* 'aldrig', der kun bruges med imperfektiv aspekt, og det gælder fx *vdruk* 'pludselig' og *čut'ne* 'lige ved', der ude-

lukkende forbindes med perfektiv aspekt. Her finder man ingen restriktioner i engelsk.

1.4. *Sammenfatning*

Alt dette taler for min hovedpointe, nemlig at hvad engelsk og russisk har til fælles skyldes ikke en enslydende grammatik, men er resultatet af, at folk har den samme baggrundsviden om handlinger. De forskellige data synes at bekræfte, at engelsk og russisk aspekt ikke kan komme af det samme. Man burde egentlig ikke have været forbavset, hvis progressiv aspekt i engelsk og imperfektiv aspekt i russisk havde haft et fælles meningspotentiale, eftersom to kategorier, der deler det samme diskursunivers i to dele, ikke ville kunne undgå at have en fællesmængde. Men hvad vi netop har set i forbindelse med finite former af tilstands- og aktivitetsverber er faktisk det stik modsatte: den progressive forms betydning og den simple forms betydning i engelsk dækkes i russisk af den imperfektive aspekt. Vi kan således konkludere, at russisk ser ud til at springe den aspektuelle distinktion i engelsk over. Denne observation bekræftes af øvrige data og kan ikke andet end betyde, at vi står over for to væsensforskellige systemer.

2. External evidence fra modersmålstilegnelse

2.1. *Engelsk contra dansk og russisk*

Hvis vi sammenligner tilegnelsen af tempusformer i dansk med tilsvarende i engelsk, kan vi konstatere en slående forskel – slående fordi den danske og engelske grammatik ligger meget snert op ad hinanden. Det viser sig, at det engelske barn omkring 2;6 års alderen har en aspektuel distinktion mellem progressiv og ikke-progressiv aspekt i præsenssystemet og en tempusforskel mellem præsens og præteritum, idet *simple past* vikarierer for samtlige ikke-progressive fortidsformer (cf. Brown 1973, Bloom et al. 1980, Fletcher 1985, Gathercole 1986, Johnson 1985, Rispoli & Bloom 1985, og Shiraj & Andersen 1995). Over for dette står det danske barn på et tilsvarende alderstrin, hvor vi finder det aspektuelle system i præteritumssystemet som en distinktion mellem perfektum og imperfektum, men ingen distinktion mellem forskellige præsensformer (cf. Durst-Andersen 1984). Et tilsvarende system findes hos svenske børn (cf. samtale med Östen Dahl). Det

danske system kan siges at ligge meget tæt op ad det russiske – både i struktur og i brug: her finder vi een præsensform og to præteritumsformer, dvs. en perfektiv og en imperfektiv (cf. Gvozdev 1949, Pupynin 1996 og 1998). Kigger vi nærmere på det store antal sprog, som Östen Dahl (1985) har undersøgt, fremgår det klart, at det engelske og det danske/russiske begyndelsessystem svarer til to protyper af aspekt-sprog. Begge typer består af tre former, der indgår to oppositioner, en aspektuel og en temporal. Forskellen ligger i den måde, hvorpå formerne er fordelt i strukturen: hvor engelsk har den aspektuelle distinktion inden for præsenssystemet blandt tilstands- og aktivitetsverber, har russisk den inden for præteritumssystemet blandt handlingsverber. Som vi ser, lader det til, at børn har lettere ved at lære nogle verber i præsens og helt andre i præteritum. Det viser sig, at dette ikke er nogen tilfældighed. Alle tilstands- og aktivitetsverber har det til fælles, at de alle benævner en enkelt situation – det være sig en tilstand, der giver et stabilt billede på nethinden, eller en aktivitet, der giver et ustabil billede. Alle øvrige verber kan ikke ses i et enkelt billede, men kræver to billeder: et ustabil og et stabilt svarende til en aktivitet plus en tilstand. Med andre ord kan vi med fordel kalde tilstands- og aktivitetsverber for **simplex-verber** (de benævner begge en simpel situation) og handlingsverber for **komplekse verber** (de benævner alle komplekse situationer, dvs. en handling, der består af en aktivitet plus en tilstand).

2.2. *Engelsk aspekt: ontogenese*

Som allerede sagt dukker distinktionen mellem en ING-form og en ikke-ING-form først op i præsens, men i starten fordeler den sig på henholdsvis aktivitetsverber og tilstandsverber. Det vil sige, at aktivitetsverber altid vil forekomme med ING-form, fx *playing, crying, working, eating, kissing, beating* m.fl., medens tilstandsverber altid vil forekomme i ikke-ING-form, fx *see, hear, feel, love, like, want, hate* m.fl. Med andre ord er barnets initiale grammatik helt klar: ING-formen betegner en aktivitet (der svarer til et ustabil billede på nethinden) og ikke-ING-formen betegner en tilstand (der svarer til enten et stabilt billede eller ikke noget billede overhovedet). Senere generaliseres distinktionen, således at alle øvrige verber, dvs. de komplekse verber, bliver omfattet af den. Først her dukker den egentlige grammatik op, hvor ING-formen bruges til at repræsentere en billedliggørelse af verbets leksikalske betydning, dvs. betegner en særlig form for situationsbeskrivelse, og hvor ikke-ING-formen bruges til at re-

præsentere en idéliggørelse af verbets leksikalske betydning, dvs. bruges til at give en karakteristik (hvad der er tilfældet i afsenders indre verden). Det interessante er, at børn ikke begår aspektuelle fejl hverken i starten eller senere (cf. Kuczaj 1978). Således vil man heller ikke finde progressive former af verber hos barnet, som enten ikke kan tage ING-form eller kun i extreme tilfælde gør det. Det drejer sig om tilstandsverber som *believe, belong, contain, hate, know, like, need, want, correspond, equal, own, possess, relate* m.fl. Dette lader sig forklare forholdsvis enkelt af den foreslåede grammatik, idet verber, hvis leksikalske indhold ikke kan visualiseres, ikke kan tage en ING-formen. Omvendt, hvis et af de før-omtalte verber tager en ING-form, så får den automatisk en visualiserings-effekt (cf. *She is hating her father* (du kan se det på hende) og *The bottle is containing more and more water* (man kan ganske enkelt se udviklingen)).

2.3. Russisk aspekt: ontogenese

Som sagt dukker distinktionen mellem perfektiv og imperfektiv aspekt først op i præteritum – akkurat som den danske perfektum og imperfektum. Dette betyder, at man ikke kan finde et eneste perfektivt verbum i præsens i barnets initiale system. Hvad man finder er en række tilstandsverber og aktivitetsverber i imperfektiv aspekt. Først senere begynder perfektiv aspekt at dukke op. Det drejer sig først og fremmest om en række verber, der klart adskiller russisk fra dansk.

2.3.1. Tilstande som begivenhedsbeskrivelser

Hvor danskere fx siger *Jeg er træt, Jeg sidder ned nu* eller *Døren er åben* og derfor vælger tilstandsbeskrivelser, bruger russere og herunder også russiske børn komplekse verber i perfektiv aspekt til at betegne de selv-samme tilstande (cf. nedenstående eksempler fra Pupynin 1998):

(22a) *Ustal.*

blive træt.Præt.pf

‘Jeg er træt.’ (egt. Jeg er blevet træt)

(22b) *Sel.*

sætte sig.Præt.pf

‘Jeg sidder her nu.’ (egt. Jeg har sat mig ned)

(22c) *Otkryl.*

åbne.Præt.pf

‘Den (døren) er åben nu.’ (egt. Jeg har åbnet den)

I egenskab af komplekse verber, der nævner en aktivitet og en tilstand, er de født som perfekte verber, men alle har skabt sig en imperfektiv partner, fx *ustat'* (pf)/*ustavat'* (ipf) 'være træt/blive træt', *vyzdorovel'* (pf)/*vyzdoravlivat'* (ipf) 'være frisk/blive frisk', *propast'* (pf)/*propadat'* (ipf) 'være væk/forsvinde', *prosnut'sja* (pf)/*prosyvat'sja* (ipf) 'være vågen/vågne op', etc. Det russiske sprog tvinger således de russiske børn til at betragte en tilstand – ikke som en isoleret tilstand, der kan udtrykkes med et simplex-verbum – men som en tilstand, der er forårsaget af en aktivitet: man er ikke blot træt, men man er træt fordi man har produceret en aktivitet, der var tilstrækkelig til at gøre én træt. Kort sagt hvor danske børn i en tidlig alder blot refererer til en isoleret tilstand, refererer de russiske børn til en begivenhed, dvs. til en tilstand, der er forårsaget af en aktivitet. Dette betyder, at begivenhedstankegangen – og dermed perfektiv aspekt – meget hurtigt kommer ind i det russiske barns verden og får en afgørende betydning for den russiske måde at fortælle historier på (cf. Jansen 1998).

I begyndelsen bliver begivenhedsstrukturen udelukkende appliceret på tilstande, der forefindes i taleøjeblikket (cf. 23a), hvilket svarer til perfektumsbetydning. Her vil den modsvarende imperfektive form som regel betyde en annulleret handling, dvs. tilstanden har lige været der, men er væk igen (cf. 23b):

(23a) *Mama* *uključila* *svet.*
 mor tænde.Præt.pf lys.akk
 'Mor har tændt for lyset.'

(23b) *Mama* *uključala* *svet.*
 Mor tænde.Præt.ipf lys.akk
 'Mor havde/har lige haft tændt lyset.'

Senere generaliseres perfektiv aspekt til at præsentere en handling som en **begivenhed**, dvs. formen dækker både perfektum og aorist. Imperfektiv aspekt bliver derved det modsatte og kommer således til at præsentere en handling som en *ikke-begivenhed*, primært en **proces**.

2.3.2. Imperativ

Det er interessant, at russiske børn meget tidligt anvender forskellige aspektformer i imperativ:

(24a) *Uxodi!* (sagt til hans kat)
gå væk.imperativ.ipf.
'Gå så væk!'

(24b) *Vstan'!* (sagt til hans mor)
stå op.imperativ.pf.
'Stå nu op!'

I (24a) bruger Filip på 1;5 år den imperfektive imperativ for at få kat-ten til at forsvinde. I (24b) bruger han derimod den perfektive form over for sin mor for at få hende til at stå op. I det første eksempel er der tale om en nærmest brutal henvendelsesform, idet der er tale om TVANG (hvor afsender skal være overordnet modtager). I det andet eksempel er der tale om en mere høflig anmodning, hvor drengen beder mode-ren om at realisere den tilstand, som han finder er en nødvendighed, nemlig at hun er oppe. Heller ikke her ser vi fejlagtige anvendelser af aspekt, hvorfor vi må konkludere, at de tidligere omtalte modalbetyd-ninger bliver interioriseret af det russiske barn akkurat lige så smerte-frit (og også tidligt) som de egentlige aspektuelle betydninger.

Man kan nu spørge sig selv, hvor den oprindelige distinktion kommer fra. Svaret finder vi i de danske og svenske modersmålsdata. Her viser det sig, at perfektumsformen i starten bruges som var det den russiske perfektive aspekt, medens imperfektumsformen bruges som var det den russiske imperfektive aspekt. Da danske og svenske børn således lærer en aspektuel distinktion til trods for, at hverken dansk eller svensk har en sådan, må vi konkludere, at danske og svenske børn må være i besid-delse af nogle **mentale modeller**, dvs. nogle kognitive modeller, der nø-je svarer til de sproglige modeller for henholdsvis perfektiv og imper-fektiv aspekt i russisk. Disse modeller er universelle og anvendes til at assimilere allerede identificerede begivenheder og processer ude i vir-keligheden og til at transformere komplekse situationer til mentale pro-positioner, dvs. tanker (se Durst-Andersen 1992: 82-88 og 1995: 616-621).

3. Typologisk parallelisering til syntaktiske typer

Vi er foreløbigt kommet frem til, at engelsk aspekt oprindeligt kom-mer af en distinktion mellem to simple situationer, dvs. *tilstand vs. akti-*

vitet, der beror på en perceptuel distinktion mellem **stabile og ustabile billeder**. Russisk aspekt går derimod tilbage til en distinktion mellem to komplekse situationer, dvs. *begivenhed vs. proces*, der beror på en konceptuel distinktion mellem **årsag-virkning** på den ene side og **middel-formål** på den anden side (cf. von Wright 1974). Ved en begivenhed er tilstanden virkningen, mens aktiviteten er årsagen. Ved en proces er aktiviteten midlet og tilstanden selve formålet med aktiviteten. Da disse to sæt af distinktioner synes fundamentale for den menneskelige perception og konception, kunne man let forestille sig, at de samme distinktioner var blevet anvendt på et andet materiale end aspektformer. Det viser sig, at denne tankegang giver rigtig god mening i forbindelse med de to syntaktiske prototypiske systemer, kaldet henholdsvis aktive sprog og ergative sprog.

3.1. Syntaktiske reflexer af distinktionen "tilstand-aktivitet"

Det lader til, at de basale syntaktiske strukturer i aktive sprog er baseret på distinktionen *tilstand vs. aktivitet* – akkurat som den engelske aspekt-distinktion. I praksis betyder det, at aktive sprog har forskellige syntaktiske strukturer for tilstandsbeskrivelser og aktivitetsbeskrivelser, cf. flg. data fra Lakhota:

(25a) *Wa - lowā.*
1.p.sg.AKT - syng
'Jeg står og synger.'

(25b) *Ya - lowā.*
2.p.sg.AKT - syng
'Du står og synger.'

(26a) *Ma - khuže.*
1.p.sg.INAKT - syg
'Jeg er syg.'

(26b) *Ni - khuže.*
2.p.sg.INAKT - syg
'Du er syg.'

Verber som *lowā* 'synge', *mani* 'gå', *nuwā* 'svømme', etc. tager såkaldte aktive personmarkører, fordi de benævner aktiviteter, der baserer sig på ustabile billeder, medens verber som *khuže* 'være syg', *čhāze* 'være gal', *t'a* 'være død', *spaya* 'være våd', etc. tager såkaldte inaktive personmarkører, fordi de benævner tilstande, der baserer sig på stabile billeder. Lad os derpå betragte flg. data fra Choctaw:

(27a) **Tilstande:**

Chi-kayyah.

2.p.sg.INAKT-gravid

'Du er gravid.'

(27b) **Aktiviteter:**

Balili-lih.

løbe-1.p.sg.AKT

'Jeg løber.'

(27c) **Begivenheder:**

Chi-ahpali-lih.

2.p.sg.INAKT-kysse-1.p.sg.AKT

'Jeg gav dig et kys (=jeg kyssede dig).'

Som det bør fremgår, bruger Choctaw forskellige personmarkører til henholdsvis tilstande (cf. 27a) og aktiviteter (cf. 27b). Dette betyder, at vi har at gøre med to forskellige typer af subjekter, et inaktivt subjekt og et aktivt subjekt. Dette bliver yderligere bekræftet af, at en begivenhed, der netop består af en aktivitet plus en tilstand, bruger de selv samme personmarkører (cf. 27c). Semantisk set skelner aktive sprog således ikke mellem agenter og patienter, men mellem en actorrolle og en ikke-actorrolle.

3.2. Syntaktiske reflexer af distinktionen "begivenhed-proces"

De basale syntaktiske strukturer, som vi finder i ergative sprog, synes at være baseret på den samme distinktion som russisk perfektiv og imperfektiv aspekt, dvs. på distinktionen *begivenhed vs. proces* inden for komplekse situationer. Igen betyder dette, at begivenheds- og procesbeskrivelser har forskellige subjekter sådan som det fremgår af følgende data fra Sherpa:

(28a) **Begivenheder:**

Ti mi-ti-gi *cenyi-∅* *caaq-sung.*
 art mand-TOPIC-ERG kop-ABS smadre-Præt/Dir.opl
 ‘Manden slog koppen i stykker.’

(28b) **Processer:**

Ti mi-ti-∅ *cenyi-∅* *caaq-ki-wi.*
 art mand-TOPIC-ABS kop-ABS smadre-IPF-INTENTION
 ‘Manden forsøger at slå koppen i stykker.’

I (28a) er subjektet udtrykt ved hjælp af *-gi*, der er ergativ-markør. I (28b) er subjektet nul-udtrykt – *-∅* står for absolutiv kasus. Ergative sprog skelner således semantisk set mellem en virkelig agent og en ikke-agent. Dette fremgår klart af følgende eksempler, der begge betegner simple situationer:

(28c) **Tilstande:**

Ti mi-ti-∅ *khanpa-la* *no.*
 art mand-TOPIC-ABS hus-DAT være
 ‘Manden er derhjemme.’

(28d) **Aktiviteter:**

Ti mi-ti-∅ *cam-sung.*
 art mand-TOPIC-ABS danse-Præt/Dir.opl
 ‘Manden dansede.’

Her genfinder vi nul-udtrykket, hvorved vi kan sige, at Sherpa behandler processer, aktiviteter og tilstande ens – kun begivenheden skiller sig ud. Dette er netop, hvad vi ser i russisk: kun når der er tale om beskrivelser af begivenheder finder vi perfektiv aspekt – i alle øvrige tilfælde får vi imperfektiv aspekt.

4. Konklusioner

Jeg har netop forsøgt at vise på baggrund af såkaldt *internal* og *external evidence*, at den aspektuelle distinktion i engelsk mellem progressiv og ikke-progressiv aspekt og den aspektuelle distinktion i russisk mellem perfektiv og imperfektiv aspekt skal betragtes som repræsentanter for

to forskellige prototypesystemer. Longitudinale studier af engelsk modersmålstilegnelse peger alle i samme retning, nemlig at den engelske aspektdistinktion læres i præsens blandt hvad jeg har kaldt *simplex-verber* (dvs. tilstands- og aktivitetsverber), medens den russiske aspektdistinktion tilegnes i præteritum blandt hvad jeg har kaldt *komplekse verber*, dvs. alle de verber som hos Vendler hedder *accomplishments* og *achievements*. Med andre ord er engelsk aspekt præsens-baseret og derfor orienteret mod de verber, der kun kan læres i en præsensform, hvor man nævner hvad barnet har foran sine øjne, nemlig tilstande og aktiviteter, der alle kan ses i ét billede. Russisk aspekt er derimod præteritums-baseret og derfor orienteret mod de verber, der kun kan læres i præteritum, dvs. mod komplekse verber, der nævner en aktivitet og en tilstand. For at lære disse verbers leksikalske betydning skal barnet have tilstanden for sine øjne i form af et stabilt billede velvidende at umiddelbart forud herfor har der fundet en aktivitet sted. Sprogligt set kræver dette en form, der præsenterer en handling som en begivenhed. Ikke overraskende viser det sig, at ergative konstruktioner også læres i præteritum (også selv om sproget har disse konstruktioner i præsens) og netop blandt komplekse verber (cf. Imadadze & Tuite 1992 og Schieffelin 1985). Det sagte gælder ikke blot for engelsk, dansk og russisk, men også for andre sprog – herunder italiensk (cf. Antinucci & Miller 1976), fransk (cf. Bronckart & Sinclair 1973), tyrkisk (Aksu-Koç 1988) og græsk (Stephany 1985). Det naturlige og prægnante ved denne distinktion mellem simplex-verber og komplekse verber bekræftes af fænomener observeret af Bickerton (1981). I adskillige ikke-indbyrdes relaterede kreoler fandt han, at visse verber havde *nut*-endelse i præsens (simplex-verber), medens andre havde det i præteritum (komplekse verber).

Med andre ord peger alt på, at det sprogligt set er uhyre vigtigt at skelne skarpt mellem simplex-verber og komplekse verber – også selv om denne distinktion mærkværdigvis har været fuldstændigt overset. Ser man på diverse data, når man har erkendt distinktionen, bliver man overrasket over, hvormeget den egentlig betyder. Lad os tage engelsk som eksempel:

(29a) *Jones has been in the army*

(29b) *Jones has worked in a factory*

(30a) *Jones has left his wife (twice)*

(30b) *Jones has (just) written a novel*

Ved simplex-verber finder vi kun én betydning i perfektum, nemlig en karakteristik (cf. 29a og 29b). Ved komplekse verber finder vi to betydninger: (1) news-flash-funktionen, hvor det er ny information for modtager og (2) karakteristikken, hvor man tilskriver vedkommende en kvalitet, fx dét at have skrevet en roman vil altid være en nutidig kvalitet for Jones – det kan man aldrig tage fra ham. Det er netop denne funktion vi finder ved simplex-verber.

På samme måde viser det sig, at simplex-verber normalt ikke tager præfikset *re-* (fx **re-lie, -have, -iron, -work*, etc.), men i stedet foretrækker *again* (fx *lie, have, iron, work again*). Komplekse verber derimod tager netop dette præfiks (hvis deres leksikalske indhold ellers tillader det, cf. **rekill*), fx *re-write the novel, re-enter, re-construct, re-organize, re-take a scene, re-appear*, etc.. Bemærk, at hvis et intransitivt simplex-verbum får præfikset, så bliver det automatisk transitivt og samtidig til et kompleks verbum, fx *resit an examen, replay the semifinal*, etc.

Henvisninger

- Aksu-Koç, A. (1988). *The acquisition of aspect and modality: the case of past reference in Turkish*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Antinucci, F. & R. Miller (1976). How children talk about what happened. *Journal of Child Language* 3. 167-90.
- Bickerton, D. (1981). *Roots of Language*. Ann Arbor: Koroma Publishers.
- Bloom, L.M., K. Liffer & J. Haffitz (1980). Semantics of verbs and the development of verb inflections in child language. *Language* 56. 386-412.
- Bronckart, J.P. & M. Sinclair (1973). Time, tense and aspect. *Cognition* 2. 107-30.
- Brown, R. (1973). *A first language. The early stages*. London: Allen & Unwin.
- Comrie, B. (1976). *Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Ö. (1985). *Tense and aspect systems*. Oxford: Basil Blackwell.
- Durst-Andersen, P. (1984). The acquisition of tense in Danish: Strate-

- gies and cognitive capacities. Söderberg, R. (ed.): *Proceedings from Child Language Symposium 1*. Lund: Department of Linguistics. 18-29.
- Durst-Andersen, P. (1992). *Mental grammar: Russian aspect and related issues*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Durst-Andersen, P. (1994). Russian aspect as different statement models. C. Bache et al. (eds.): *Tense, aspect, action*. Berlin: Mouton de Gruyter. 81-112.
- Durst-Andersen, P. (1995). Imperative frames and modality. Direct vs. indirect speech acts in Russian, Danish, and English. *Linguistics and Philosophy* 18. 611-653.
- Durst-Andersen, P. (1997). Soveršennyj i nesoveršennyj vidy russkogo glagola s pozicij mental'noj grammatiki. Semantika. Pragmatika. M. Ju. Čertkova (ed.): *Trudy aspektologičeskogo seminara*. Tom 1. Moskva: Izd-vo MGU. 71-90.
- Durst-Andersen, P. (2000). The English progressive as picture description. *Acta Linguistica Hafniensia* 32. 45-103.
- Fletcher, P. (1985). *A child's learning of English*. Oxford: Basil Blackwell.
- Friedrich, P. (1974). On aspect theory and homeric aspect. *International Journal of American Linguistics*, memoir 28.
- Gvozdev, A.N. (1949). *Formirovanie u rebenka grammatičeskogo stroja russkogo jazyka*. Čast' pervaja i vtoraja. Moskva: Izd. Akademii pedagogičeskich nauk RSFSR.
- Imadadze, N. & K. Tuite (1992). The acquisition of Georgian. D.I. Slobin (ed.): *The crosslinguistic study of language acquisition*. Volume 3. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum. 39-109.
- Jansen, L. (1998). On text structure in Russian and Danish. A comparative study of Russian and Danish Frog-stories. I. Korzen & M. Herslund (eds.): *Clause combining and text structure*. *Copenhagen Studies in Language* 22. 43-62.
- Jespersen, O. (1931). *A modern English grammar on historical principles*. Part IV. London: Allen & Unwin.
- Kuczaj, S. (1978). Why do children fail to over-generalize the progressive inflection? *Journal of Child Language* 5. 167-71.
- Pupynin, Ju.A. (1996). Usvoenie sistemy russkix glagol'nyx form rebenkom. *Voprosy jazykoznanija* 3. 84-94.
- Pupynin, Ju.A. (1998). Élementy vido-vremennoj sistemy v detskoj reči. *Voprosy jazykoznanija* 2. 102-117.

- Reichenbach, H. (1947). *Elements of symbolic logic*. New York: The Free Press.
- Rispoli, M. & L. Bloom (1985). Incomplete and continuing: theoretical issues in the acquisition of tense and aspect. *Journal of Child Language* 12. 471-74.
- Schieffelin, B. B. (1995). The acquisition of Kaluli. D.I. Slobin (ed.): *The crosslinguistic study of language acquisition. Volume 1: The data*. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum. 525-593.
- Shirai, Y. & R.W. Andersen (1995). The acquisition of tense-aspect morphology: A prototype account. *Language* 71. 743-62.
- Stephany, U. (1985). *Aspekt, Tempus und Modalität: zur Entwicklung der Verbalgrammatik in der neugriechischen Kindersprache*, Language Universals Series 4. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics in Philosophy*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Verkuyl, H.J. (1972). *On the compositional nature of the aspects*. Dordrecht: Reidel.
- Wright, G.H. von (1974). *Causality and determinism*. New York: Columbia University Press.